

VALDŠTEJNIANA ZE ZÁMKU V DOKSECH V KNIHOVNĚ NÁRODNÍHO ARCHIVU

PAVEL TRNKA

Abstrakt: Když byl v roce 1945 rod Valdštejnů zabaven zámek Doksy, nacházely se v něm tři knihovny: největší historická, moderní a archivní. Svazky z nich byly buď rozprodány, nebo rozděleny do různých knihoven. Soubor vztahující se k Albrechtu z Valdštejna, třicetileté válce a Valdštejnům byl v roce 1948 poslán do Archivu ministerstva vnitra. Grafiky a archiválie byly začleněny do archivního fondu Valdštejniana a z knih byl v archivní knihovně vytvořen fond Knihovna Valdštejnská (torzo). Ten se dnes nachází v Knihovně Národního archivu na Chodovci a je tvořen 5 rukopisy, 287 starými tisky a 962 tisky 19. a první poloviny 20. století.

Klíčová slova: zámecké knihovny v Doksech, Knihovna Národního archivu, staré tisky, tisky 19. a 20. století, Albrecht z Valdštejna, třicetiletá válka

ÚVOD

Knihovna Národního archivu spravuje fond označovaný jako Knihovna Valdštejnská (torzo), zkráceně Knih.Vald. Tento název je však poněkud zavádějící. Ve skutečnosti se totiž jedná o malé torzo vytvořené cíleným výběrem ze dvou méně významných knihoven dokského zámku. O přítomnosti tohoto souboru v Knihovně Národního archivu, který soustřeďuje především valdštejniana, nebylo u odborné veřejnosti doposud příliš povědomí. Cílem tohoto příspěvku je proto napravení zmíněného nedostatku, zasadit onu skutečnost do historických souvislostí a představit vlastní fond z hlediska jeho složení. Ve fondu se v současné době nalézá 1254 svazků, v rámci nichž je 5 rukopisů, 287 starých tisků a 962 tisků z let 1802 až 1940.

KNIHOVNY NA ZÁMKU V DOKSECH A JEJICH LIKVIDACE

Zámek Doksy získal znovu pro rod Valdštejnů Arnošt Josef (1654–1708) jeho koupí v roce 1680. Valdštejnové ho následně vlastnili až do roku 1945. Během té doby se na zámku postupně konstituovaly tři knihovny. Největší a nejstarší, zvaná historická, se utvářela od konce 17. století. Jako jediné jí byla doposud věnována v odborné literatuře větší pozornost.¹ Uložená byla ve velkém sále v druhém patře zámku v devíti žlutých zasklených skříňkách. Na konci své existence čítala 17 800 svazků.² Počátkem 20. století se knihovna dočkala nového uspořádání. V letech 1907 a 1908 vyhotovil adjunkt A. Vetter německý

1 LIFKA, B. Valdštejnská knihovna ze zámku v Doksech. *Vědecké informace. Zpravodaj pro knihovny a útvary vědeckých informací ČSAV. Supplement* 1968, č. 2, s. 30–54; LIFKA, B. Valdštejnská knihovna ze zámku v Doksech: I. Soupis starých tisků A–M. *Vědecké informace. Zpravodaj pro knihovny a útvary vědeckých informací ČSAV. Supplement* 1969, č. 2–4, 194 s.; LIFKA, B. Valdštejnská knihovna ze zámku v Doksech: II. Soupis starých tisků krom beletrie N–Z, Staré tisky krásného písemnictví A–Z. *Vědecké informace. Zpravodaj pro knihovny a útvary vědeckých informací ČSAV. Supplement* 1970, č. 2–4, s. 195–386; MAŠEK, P. a kol. *Handbuch der historischen Buchbestände in Europa. Band 2, Tschechische Republik: Schloßbibliotheken unter der Verwaltung des Nationalmuseums in Prag*. Hildesheim – Zürich – New York: Olms-Weidmann, 1997, s. 68–69; *Provenio: virtuální rekonstrukce knižních celků: Zámecká knihovna Doksy* [online]. [vid. 2020-07-20]. Dostupné z: <http://provenio.net/authorities/57327>

2 LIFKA, B. Valdštejnská knihovna (1968), s. 32.

Katalog zur Bibliothek im Excellenz Graf Waldsteinschen Schlosse zur Hirschberg,³ který se dnes nachází v zámecké knihovně Kopidlno.⁴ Knihy jsou v něm rozděleny do 23 oddílů,⁵ v rámci nichž jsou tituly řazeny abecedně dle autorů či názvů. Uvnitř katalogu figurují signatury podle oddílů, avšak vlastní svazky jsou označeny číslem od 1 do 17 800 umístěným na hřbetním štítku.⁶

Za posledních držitelů zámku Arnošta Františka (1821–1904), jeho synů Arnošta Karla (1849–1913), Adolfa Arnošta (1868–1930) a vnuka Karla Arnošta (1897–1985), syna posledního jmenovaného,⁷ byla budována tzv. druhá zámecká knihovna, která se nacházela v prvním patře zámku. Se svými asi 6000 svazky byla o poznání menší. Akvizice probíhala především nákupy v antikvariátech.⁸ Řada soudobých knih byla získána darem. Základ knihovny tvořily tisky z 19. a první poloviny 20. století, vyskytovaly se však i staré tisky, ojediněle od 16. století, a také několik desítek rukopisů. Uspořádání této moderní knihovny, ke kterému došlo v první třetině 20. století, bylo výrazně komplikovanější, než se doposud předpokládalo.⁹ Existovaly vedle sebe dva signaturní systémy, které si byly svými signaturami zdánlivě velmi podobné. Signatura byla umístěna na papírovém štítku nalepeném přes hřbet. U některých exemplářů se štítek nalézal i na předním přídeští, či byla signatura napsána přímo do knihy. Patrně starší systém, který byl založen na jazykovém členění, se týkal přibližně 500 svazků. Signatura sestávala z velkého otiskového písma, rukou psaného roku vydání titulu a pořadového čísla svazku v rámci daného písmene. Pořadí bylo stanoveno dle roku nejstarším počínaje. Písmena jsou doložená A až E (A – němčina; B – latina; C – čeština; D – italština a E – francouzština). K části knihovny označené těmito signaturami není k dispozici původní katalog, proto jsou hlavním pramenem o ní dochované svazky a Lifkův novodobý katalog.¹⁰

Jinak je tomu u větší části moderní knihovny s jiným systémem signatur, ke které je dochován zámecký katalog s názvem *Schloßbibliothek II Hirschberg i. B.*¹¹ Ten byl striktně veden v německém jazyce s tím, že názvy titulů v jiných jazycích byly volně překládány do němčiny, což nemuselo být v daném záznamu vždy avizováno. Katalog vznikl kolem roku 1928 a doplňován byl minimálně do konce 30. let 20. století, kdy evidoval necelých 5500 svazků. Členěn byl dle věcných kategorií označovaných písmeny A až R, přičemž písmena B, D, E,

3 LIFKA, B. Valdštejská knihovna (1968), s. 50.

4 MAŠEK, P. a kol. Handbuch, s. 68.

5 Dle Lifky: I. Filozofie; II. Filologie a slovníky; III. Teologie, asketika a církev; IV. Medicína; V. Přírodověda, exaktní vědy; VI. Právo a správní věda, politika; VII. Vojenství; VIII. Všeobecná historie; IX. Historie Rakouska; X. Historie Německa; [XI. oddíl Lifka přeskočil]; XII. Historie Ruska; XIII. Historie ostatních států; XIV. Memoáry, životopisy, korespondence; XV. Geografie, geologie, cestopisy; XVI. Mapová díla; XVII. Německá beletrie; XVIII. Cizojazyčná beletrie; XIX. Dramatická díla; XX. Časopisy, příležitostné tisky, umělecká alba; XXI. Domácí, polní a lesní hospodářství, lov a sporty; XXII. Encyklopedie, lexika; XXIII. Varia.

6 LIFKA, B. Valdštejská knihovna (1969), s. V–VI.

7 *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser zugleich Adelsmatrikel der deutschen Adelsgenossenschaft*. Teil A, 115. Jahrgang, 1942. Gotha: Justus Perthes, [1942], s. 612–613; MAŠEK, P. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé Hory do současnosti*. Díl II, N–Ž. Praha: Argo, 2010, s. 419.

8 LIFKA, B. Valdštejská knihovna (1968), s. 32 a 50.

9 Srov. LIFKA, B. Valdštejská knihovna (1968), s. 50.

10 LIFKA, B. Valdštejská knihovna (1969); LIFKA, B. Valdštejská knihovna (1970).

11 Knihovna Národního archivu (dále KNA), evidenční pomůcky.

K, N, O, P byla dále specifikována kombinováním s malými písmeny.¹² Nejvíce zastoupena byla krásná literatura s 2299 svazky. Mezi početnější kategorie patřily ještě dějiny s 609 svazky a valdštejniana s 587 svazky. Vedle věcného hlediska lze sledovat snahu odlišit základní druhy dokumentů. Rukopisy měly vlastní signaturu R. Staré tisky byly v jednotlivých kategoriích s tisky 19. a 20. století. U signatur A, Ba, Bb, C, Db a F byly staré tisky odděleny a měly vlastní paralelní číselnou řadu. Kromě signatury A nepřevyšoval počet čísel starotiskových signatur 11. Pořadové číslo u signatuře se u starých tisků lišilo podtržením. Staré tisky byly řazeny ve zmíněných kategoriích chronologicky, kdežto ostatní tisky abecedně podle příjmení autorů či názvů. U kategorií, ve kterých nebyly staré tisky přímo vyčleněny, mohly být v signatuře také označeny podtržením čísla. V takových smíšených signaturách bývaly staré tisky nejčastěji soustředěny na začátek signaturní řady. Duplikát byl dáván hned na následující signaturu. Pokud bylo na jedné signatuře více svazků, mohly být odlišeny malým písmenem na konci signatury. Každý osignovaný svazek v obou systémech byl zároveň opatřen řádkovým razítkem s textem „Schloßbibliothek II Hirschberg“ umístovaným nedaleko signatury.

Poslední knihovní soubor byl nejmladší a zároveň také nejmenší. Jednalo se o příruční knihovnu zámeckého archivu, který se nacházel v přízemí zámku.¹³ Měla vlastní signatury silně inspirované věcným systémem druhé zámecké knihovny. Doložena je pouze signatura A s nejvyšším pořadovým číslem 62 obsahující rovněž valdštejniana. Signatury samy o sobě, alespoň co se týče kategorie A, jsou nerozeznatelné od signatur moderní zámecké knihovny. Oproti ní však byla výrazně menší a staré tisky se v ní nalézaly spíše výjimečně. Signované svazky byly opět důsledně opatřovány řádkovým razítkem, tentokrát však s nápisem „Schloßarchiv Hirschfeld“. Lze doložit dva případy, kdy byly svazky převedeny z druhé zámecké knihovny do archivu.

V roce 1945 byl zámek v Doksech i s knihovnami zkonfiskován. Jelikož však nebyl určen pro kulturní využití, byl osud knihoven jako celků zpečetěn. Likvidaci knihoven měl na starosti předseda Národní kulturní komise pro správu státního kulturního majetku Zdeněk Wirth. Hned na místě byla jako nepotřebná vytržena moderní krásná literatura společně s časopisy a následně prodána antikvární firmě. Ze zbylých svazků zámeckých knihoven byly vytipovány exempláře do čtyř tematických celků určených konkrétním institucím, resp. osobám. Vlastní realizaci provedl pověřenec Národní kulturní komise Josef Scheybal, který knihy převezl v říjnu 1948 na státní zámek Sychrov, odkud je dále distribuoval. Čtyři bedny historických spisů získal Historický seminář Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Muzikálie putovaly do Hudebního oddělení Národního muzea (dnes Hudebněhistorické oddělení Českého muzea hudby). Kartografické dokumenty byly poslány Geografickému ústavu Univerzity Karlovy, a obohatily tak Státní sbírku mapovou (dnes Mapová sbírka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy).

12 A – Valdštejniana, zejména Valdštejn a třicetiletá válka; B – Dějiny (Ba – České dějiny; Bb – Dějiny ostatních zemí; Bc – Světová válka; Bd – Církevní dějiny); C – Biografie; D – Pomocné vědy historické (Da – Regesty, dokumenty, almanachy, příručky, numismatika; Db – Genealogie, heraldika, šlechta); E – Geografie (Ea – Geografie, cestování; Eb – Cestovní průvodci; Ec – Etnografie a kulturní dějiny); F – Státověda, státní právo, politika, zákony; G – Spolky; H – Vojenství; I – Zdravotní péče, vysoké umění, výuka slušného chování; K – Teologie a filozofie (Ka – Teologie; Kb – Modlitební knihy a knihy povznesení mysli; Kc – Filozofie); L – Přírodní vědy, geologie, přírodověda; M – Zemědělství, chov koní, zahradnictví, sport; N – Krásná literatura (Na – Německé dějiny literatury; Nb – Němečtí klasici; Nc – Německá próza, poezie, drama; Nd – Francouzská beletrie; Ne – Francouzské vážné vědy; Nf – Anglická literatura; Ng – Italská literatura); O – Umění (Oa – Umění všeobecně, stavitelství, malířství, technika; Ob – Katalogy a hudba; Oc – Umělecké monografie a umělecké tisky); P – Encyklopedie (Pa – Konverzační lexikony, jazykové slovníky a mluvnice; Pb – Velkoformátové encyklopedie); R – Rukopisy.

13 *Zámek Doksy: oficiální webové stránky: Historie zámku od 16. století do roku 1945* [online]. [vid. 21. 07. 2020]. Dostupné z: <http://www.zamekdoksy.cz/od%2D16%2Dstoleti%2Ddo%2Droku%2D1945/ms-1010/p1=1010>

Poslední cíleně utvořený celek představovala valdštejniana. V sedmi bednách se kromě vlastních knih nalézaly i četné archiválie a soubor grafík.¹⁴ Základem knižní části se stala signatura A věcného systému bývalé druhé zámecké knihovny. Tento zajímavý celek byl připraven pro Archiv pražského hradu. V porovnání s předchozími třemi případy je výběr příjemce poněkud nelogický. Vysvětlení tohoto postupu je třeba hledat v osobních vztazích aktérů. Přednostou Archivu pražského hradu byl do roku 1948 Jan Morávek,¹⁵ který měl velmi blízko ke zmíněnému Zdeňku Wirthovi.¹⁶ Nedlouho předtím spolu dokonce spolupracovali na dvou publikacích,¹⁷ z nichž jedna pojednává o Jičíně za Albrechta z Valdštejna (1583–1634). Je tedy zřejmé, že byl pro Jana Morávka výběr valdštejnian z Doks zajímavý. Nakonec však osobní zájmy ustoupily do pozadí a Archiv pražského hradu se stal pouze dočasným místem uložení, jelikož ještě v říjnu 1948 putovala zásilka do vhodnější instituce. Tu představoval Archiv ministerstva vnitra v Praze, ve kterém se již nacházel archivní fond Valdštejniana (dnes I. oddělení Národního archivu v Dejvicích). A právě ten byl obohacen dvěma kartony ikonografických a archivních materiálů z Doks.¹⁸ Literární dokumenty získala archivní knihovna a dnes tvoří fond Knihovna Valdštejnská (torzo) uložený v Knihovně Národního archivu na Chodovci.¹⁹

Ještě v říjnu 1948 byl svěřen Národní kulturní komisí Knihovně Národního muzea čtyřsvazkový rukopis Jana Jeníka rytíře z Bratřic *Pamětihodno ...* z počátku 19. století, který rovněž pocházel ze zámku v Doksech.²⁰ To, co ze zámeckých knihoven po probírkách zbylo, dostala nakonec do vínku v roce 1953 založená Základní knihovna Československé akademie věd (dnešní Knihovna Akademie věd ČR). Jednalo se o 8350 svazků, v rámci nichž bylo i 50 rukopisů, 20 tisků 16. století a 3387 svazků tisků 17. a 18. století. Zhruba polovinu tvořila německá díla. V tomto souboru lze nalézt práce historické či církevně-historické, v menší míře i přírodovědecké a krásnou literaturu.²¹ Soupis rukopisů a starých tisků vydal koncem 60. let 20. století Bohumír Lifka.²² V Knihovně Akademie věd ČR se tedy nachází nejrozsáhlejší soubor knih pocházející ze zámeckých knihoven v Doksech, které byly zcela rozpuštěny.

RUKOPISY

Pět svazků rukopisů pocházejících ze zámku v Doksech představuje nejmenší skupinu v rámci valdštejnian spravovaných Knihovnou Národního archivu. Vyjma jednoho, který byl zhotoven v 18. století, vznikly všechny až ve druhé polovině 19. století. Nejstarší rukopis je zároveň nejvýznamnější. Jedná se o německý text popisující české stavovské povstání (současná signatura II 20), který je připisován Jaroslavu Bořitovi z Martinic (1582–1649).

14 LIFKA, B. Valdštejnská knihovna (1968), s. 31–32.

15 HOFFMANNOVÁ, J. a J. PRAŽÁKOVÁ. *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha: Libri, 2000, s. 461.

16 HALATA, M. a P. PONZEROVÁ. Nová doba: hradní archiv v letech 1946–1964. In: HALATA, M., ed. *Hradu a obci: sto let Archivu Pražského hradu: 1920–2020*. Praha: Scriptorium, 2020, s. 57.

17 MORÁVEK, J. a Z. WIRTH. *Valdštejnův Jičín: příspěvek k dějinám barokního stavitelství v Čechách*. Praha: Jan Štenc, 1946, 78 s. a TÍŽ. *Pražský hrad v renesanci a baroku 1490–1790*. Praha: Orbis, 1947, 19 s.

18 Průvodce po Ústředním archivu Ministerstva vnitra v Praze. *Sborník archivních prací*. 1952, roč. 2, č. 2, s. 84 a 232; *Státní ústřední archiv v Praze: průvodce po archivních fondech a sbírkách. Díl I. Svazek 1*. Praha: Sekce archivní správy Ministerstva vnitra ČR, 1997, s. 145 a 146.

19 Srov. LIFKA, B. Valdštejnská knihovna (1968), s. 32. Bohumír Lifka předpokládal, že se sbírka valdštejnian nacházela v Archivu pražského hradu až do roku 1960, kdy měla být předána Historickému ústavu Československé akademie věd.

20 TICHÝ, J. Valdštejnský exemplář Jeníkových bohemik. *Sborník Národního musea v Praze. Řada C, Literární historie*, 1959, roč. 4, č. 1, s. 15.

21 MAŠEK, P. a kol. *Handbuch*, s. 68.

22 LIFKA, B. Valdštejnská knihovna (1969); LIFKA, B. Valdštejnská knihovna (1970).

Jiný exemplář tohoto dílka, pořízený rovněž v 18. století, se nachází v Knihovně Národního muzea.²³ Tiskem byla vydána pouze jeho část týkající se pražské defenestrace.²⁴ Před Valdštejn vlastní tento rukopis v první polovině 19. století ve své knihovně český zemský rada Václav Schönherr, který byl povýšen do šlechtického stavu.²⁵ I zbylé rukopisy jsou v německém jazyce. Zajímavý je rovněž svazek obsahující opisy pěti drobných tisků z let 1633 a 1634 pojednávajících o mírových jednáních a zavraždění Valdštejna uložených ve Vídni, Drážďanech a Praze (II 15). Dobové české vzpomínky na mládí Albrechta z Valdštejna, jejichž autorem je Jindřich Hýzrle z Chodů (1575–1665), jsou zachyceny v německém překladu pořízeném podle tištěného vydání (II 51, původní signatura R 20).²⁶ Zbylé rukopisy představují abecední rejstřík k tištěné práci Friedricha Christophu Förstera (1791–1868) o Valdštejnovi z roku 1834 (III 57, původní signatura A 56)²⁷ a opis tištěného příspěvku Emila Hildebranda (1848–1919) o Valdštejnově vztazích se Švédou z roku 1885 (III 161).²⁸ Lze tedy shrnout, že tyto rukopisy nepředstavují nikterak pozoruhodný celek.

STARÉ TISKY

Soubor starých tisků tvoří 287 svazků. Nejstarší z nich pochází z roku 1574 a je zároveň jediným z období před rokem 1618. Za třicetileté války bylo vytištěno 54,5 % z celkového počtu svazků. Naproti tomu na rozmezí let 1649 až 1696 připadá pouze 35 svazků. Z první poloviny 18. století je 39 svazků. Na zbývající část 18. století zůstává 55 svazků. Z jazyků dominuje němčina se 72,3 %. O poznání méně je zastoupena latina, italština, francouzština a angličtina. Minimálně se také objevuje čeština, španělština a holandština. Nejvíce exemplářů bylo vytištěno na území Německa (111 svazků). U podobného množství tisků není místo tisku uvedeno (94 svazků). Zastoupeny jsou i další země, jako jsou Česko, Rakousko, Itálie, Velká Británie, Francie, Švýcarsko, Polsko, Nizozemí a Španělsko. Nejčastěji vznikaly tisky v Praze, Lipsku, Frankfurtu nad Mohanem, Norimberku a Vídni. Z českých lokalit se vyskytují ještě Nymburk a Mladá Boleslav.

Za nejcennější část souboru valdštejnian byly od jeho vytvoření považovány letáky z doby třicetileté války.²⁹ Ty byly soustředěny na původní zámecké signatuře A 75/2–108 (I 74/2–108). Jedná se převážně o drobné tisky obsahující dobové zprávy a dokumenty. Většina exemplářů byla v letech 2006 až 2011 zdigitalizována během šesti etap projektu *Zámecká knihovna Valdštejnů na zámku v Doksech – signatura A 75 – letáky o třicetileté válce* v rámci VISK 6 a nyní je volně přístupná na <http://www.manuscriptorium.com>.³⁰ Do projektu byly zařazeny i drobné tisky z mladší doby s třicetiletou válkou obsahově nesouvisející (I 74/109–115). Na to navázal nový projekt *Zámecká knihovna Valdštejnů na zámku v Doksech – signatura A 1–74 – knihy*

23 BARTOŠ, F. M. *Soupis rukopisů Národního musea. Svazek II.* V Praze 1927, s. 40 (č. 2059).

24 RIEGGER, J. A. v. *Archiv der Geschichte und Statistik insbesondere von Böhmen. Zweyter Theil.* Dresden: In der Waltherschen Hofbuchhandlung, 1793, s. 498–532; TOEGEL, M., ed. et al. *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia. Tomus II, Der Beginn des Dreissigjährigen Krieges, Der Kampf um Böhmen: Quellen zur Geschichte des Böhmisches Krieges (1618–1621).* Praha: Academia, 1972, s. 42–49 (č. 50).

25 MAŠEK, P. *Šlechtické rody*, s. 251–252.

26 JIREČEK, J. *Anthologie z literatury české doby střední. Svazek II.* 2. vyd. V Praze: Nákladem Fridricha Tempského, 1869. 422 s.

27 FÖRSTER, F. Ch. *Wallenstein, Herzog zu Mecklenburg, Friedland und Sagan, als Feldherr und Landesfürst in seinem öffentlichen und Privat-Leben: eine Biographie ...* Postdam: Ferdinand Riegel, 1834. 460 s.

28 HILDEBRAND, E. *Wallenstein und seine Verbindungen mit den Schweden: Aktenstücke aus dem schwedischen Reichsarchiv zu Stockholm.* Frankfurt a. M.: Rütten & Loening, 1885. xi, 80 s.

29 Průvodce, s. 223.

30 Podrobněji BARTUŠEK, V. Digitalizace historických knižních fondů v Knihovně Národního archivu (staré tisky). In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů 2011. Sborník z 20. odborné konference. Olomouc, 20.–21. září 2011.* Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2012, s. 131–138.

a tisky o třicetileté válce ze sběratelské činnosti rodu Valdštejnů. Během dvou etap v letech 2013 a 2014 bylo výběrově zdigitalizováno rozmezí historických signatur A 8 až A 32 a projekt se tím vyčerpal.³¹ Celkem bylo tedy z fondu Knihovna Valdštejnská (torzo) zdigitalizováno a zpřístupněno široké veřejnosti 126 svazků.

Drobné tisky z třicetileté války představují zároveň nejstarší část fondu. Jediný časově předcházející svazek, který je jedním ze dvou starých tisků v češtině,³² obsahuje artikule českého zemského sněmu z roku 1574 (I 74/1). Mezi nejfrekventovanější témata po polovině 17. století bezpochyby patří dějiny třicetileté války, z jejichž autorů je možné jmenovat např. Adolfa Brachela (zemřel 1652), Bogislava Philippa von Chemnitz (1605–1678), Galeazza Gualda Priorata (1606–1678), Samuela Pufendorfa (1632–1694), Gabriela Furtenbacha (1640–1716), Daniela Defoe (asi 1661–1731), Guillaumea Hyacintha Bougeanta (1690–1743), Johanna Gottfrieda von Meiern (1692–1745), Georga Philippa Antona Neubura (zemřel 1777), Christophu Gottlieba von Murr (1733–1811) a Philippe-Henriho de Grimoard (1753–1815). Rovněž biografie jsou hojně zastoupeny. Nutno však podotknout, že pojednávají vesměs o Albrechtu z Valdštejna. Jejich tvůrci jsou kupříkladu vévoda z Rohanu Henri II. (1579–1638), již zmiňovaný Galeazzo Gualdo Priorato, Friedrich August von Grevenitz (1730–1809), Erdmann Friedrich von Bucquoi (1750–1821) a Johann Christian Herchenhahn (1754–1795). Zajímavou skupinu představuje několik spisů zabývajících se genealogií a historií rodu Valdštejnů.³³ Ze samého konce 18. století pochází divadelní hry o Albrechtu z Valdštejna z pera Gerharda Antona von Halem (1752–1819), Jana Nepomuka Komarka (asi 1757–1819) a Friedricha Schillera (1759–1805). Od posledně jmenovaného je dochováno v různých jazycích větší množství vydání jeho dramatické básně Valdštejn, a to i z 19. století.

Jedním ze znaků fondu Knihovna Valdštejnská (torzo) jsou duplikáty, staré tisky nevyjímaje. Mezi svazky spadající do roku 1800 se nachází 36 duplikátů. Až do poloviny 18. století je vždy jeden duplikát na titul. Výjimku představují pouze tři exempláře *Splendor et gloria domus Waldsteinianae ...* od Václava Vojtěcha Červenky z Věžnova (1636–1694) z roku 1673 (I 41, I 42). Ve druhé polovině 18. století je k dispozici již ve třech exemplářích *Dissertazione Circa l' origine delle Nobilissime Famiglie Waldstein, e Wartenberg della Boemia ...* od Rodolfa Coroniniho Cronberga (1731–1791) z roku 1766 (I 49, I 50) a *Albrechts von Wallenstein Herzogs von Friedland, wahre, bisher immer verfälschte Lebensgeschichte* od Friedricha Augusta von Grevenitz z roku 1797 (I 60, I 61, II 2). Čtyřikrát jsou dvoudílné *Geschichte Albrechts von Wallenstein, des Friedländers ...* Johanna Christiana Herchenhahna z let 1790 a 1791 (I 58, II 93). Díla *Lebensgeschichte Albrechts von Waldstein ...* od Galeazza Gualda Priorata

31 Jednalo se o současné signatury I 6, I 7, I 9, I 10, I 12, I 14, I 16, I 18–20, I 23, I 28, I 31.

32 Druhým jazykovým bohemikem je rýmovaný historický spis: ZYVALDA, J. V. *Decursus Sexaginta septem. Annorvm, Ab Anno Christi M.D.C. usque ad Annu[m] M.DC.LXVII.* Wytisstěno w Praze: w Jmpressy Akademické, 1668. [108] s. (II 281).

33 *Amphitheatrum Glorae, Spectacvlvs Leonvm Waldsteinicorum Adornatum ...* Pragae: Typis Vniversitatis Carolo-Ferdinandae, in Collegio Societ. Iesv ad S. Clementem, 1661. [42] s. (I 33); ČERVENKA Z VĚŽNOVA, V. V. *Splendor et gloria domus Waldsteinianae, seu Viri pietate, literis et dignitatibus illustres, nati liberi barones de Waldstein, etc.* Pragae: Typis Universitatis Carolo-Ferdinandae in Collegio Societatis Jesu ad S. Clementem, 1673. [8], 84 s. (I 41, I 42); FRANCK Z FRANCKENSTEINA, M. A. *Epitome brevissima universae historiae Waldsteinaeae ...* Pragae: Typis Caroli Francisci Rosenmüller, 1717. [54] s. (I 45); ERBEN, L. *Heiliger Stammen-Ursprung Zweyer vornehmsten Wald-Steinen ...* Gedruckt in der Königlichen Alten-Stadt Prag: bey Carl Johann Hraba, 1730. [24] s. (II 49); CORONINI CRONBERG, R. *Dissertazione Circa l' origine delle Nobilissime Famiglie Waldstein, e Wartenberg della Boemia ...* In Gorizia: Presso Giuseppe Tommasini, 1766. 86 s. (I 49, I 50).

z roku 1769 (I 54, I 55, I 56, II 182) a *Beyträge zur Geschichte des dreyßigjährigen Krieges, ...* od Christopha Gottlieba von Murr z roku 1790 jsou dokonce v pěti exemplářích (I 67, I 68, I 69, II 163).

Vazby plně odpovídají způsobu a době získávání jednotlivých svazků. V zásadě jsou nesourodé a nepřilíží zdobné. Valdštejnové nenechávali až na výjimky u novodobých tisků opatřovat svazky získané pro mladší zámeckou knihovnu vlastními vazbami. Asi polovina ze svazků má buď měkké papírové desky, nebo jsou zcela bez desek. To samozřejmě souvisí se skutečností, že se v souboru nalézá nemalé množství drobných tisků. Z jiných druhů vazeb je nejvíce zastoupena pergamenová (45 svazků), kterou následuje vazba s lepenkovými deskami a papírovým pokryvem (40 svazků). Vyskytují se také vazby kožené (31 svazků), polokožené (15 svazků) a polopergamenové (7 svazků). Jen u osmi knih je kožená vazba zdobená slepotiskem. Šest svazků bylo později převázáno. Mezi pokryvy se nachází ojediněle fragmenty pozdně středověkých rukopisů. Jedná se o značně setřená pergamenová folia z liturgické knihy 14. či 15. století (II 147) a papírový dvoulist ze *Sermones* Mikuláše Kusánského (1401–1464) z druhé poloviny 15. století (I 74/78).³⁴

Provenienční znaky nejsou sice příliš časté, ale zato jsou s ohledem na nákupy přes antikvariáty relativně pestré. Lze vyčlenit tři hlavní skupiny předchozích vlastníků. Jsou to jednak církevní instituce, jak dokládají rukopisná exlibris např. koleje sv. Norberta v Praze z roku 1657 (II 176), jezuitské koleje v Chomutově z roku 1671 (I 33) a v Mnichově z roku 1685 (I 74/108), konventu minoritů konventuálů v Solothurnu z roku 1710 (II 147), konventu augustiniánů poustevníků v Mohuči z roku 1720 (II 11) a piaristického konviktu Löwenburg ve Vídni z roku 1776 (II 106). Známý piarista Mikuláš Adaukt Voigt (1733–1787) získal v roce 1771 jeden svazek pocházející z knihovny premonstrátské kanonie v Hradisku u Olomouce (I 41). Zastoupeny jsou rovněž šlechtické knihovny. Vyskytuje se vlastnický vpisek Leopolda Arnolda Odkolka z Újezdce (zemřel 1715) z roku 1692 (I 42),³⁵ sběratele, heraldika a genealoga Gottfrieda Daniela svobodného pána Wunschwitze (1678–1741) z roku 1722 (II 254) či Anny Eleonory hraběnky Salmové (zemřela 1753) z roku 1749 (I 37). Tři svazečky patřily českému zemskému radovi Václavu Schönherrovi (I 74/28, I 74/39, II 38). V pěti starých tiscích je nalepeno tištěné heraldické exlibris hraběcího rodu Schlippenbach (I 11, I 39, II 58, II 141, III 27). Ty tvoří společně se čtyřmi tisky z první poloviny 19. století (II 50, II 70, III 58, III 59) druhou největší skupinu tisků získaných z jedné knihovny. Třetí výrazný celek vlastníků představují historikové 18. a 19. století. Lze jmenovat Johanna Paula Reinharda (1722–1779), Johanna Gottloba Böhma (1717–1780), Theodora von Karajan (1810–1873), Ernsta Kelchnera (1831–1895) a Hanse von Zwiedineck-Südenhorst (1845–1906), z jehož knihovny pochází dva staré tisky a pět svazků z 19. století.³⁶ K nim je možné připojit také již zmíněného pruského generála a spisovatele Friedricha Augusta von Grevenitz (I 65).

TISKY 19. A PRVNÍ POLOVINY 20. STOLETÍ

Nejrozsáhlejší část souboru valdštejnian v Knihovně Národního archivu tvoří novodobé tisky, které čítají 962 svazků. Téměř polovina z nich pochází ze 70. až 90. let 19. století (47,25 %). Naproti tomu na celou první polovinu 19. století připadá něco málo přes čtvrtinu svazků (25,34 %). Tisky z let 1901 až 1940 představují pouhých 9 %.

34 Ve druhém případě se jedná o části CCLXXX/1, 3–5, 6–7 z kázání proneseného 2. května 1457 na synodě v Brixenu.

35 Tento svazek poté získal jeden z předních bibliofilů své doby Wilhelm Alexander Balas (1711–1752).

36 Reinhard: I 74/18, Böhm: I 74/101, Karajan: I 68, Kelchner: I 47 a Zwiedineck-Südenhorst: I 21, II 58; II 1, III 247, III 289, III 335, III 358.

Jazykově dominuje s přehledem němčina (91,6 %). O poznání méně je zastoupena francouzština (3,1 %), čeština (2,4 %) a angličtina (1,35 %). Lze se také setkat s latinou, švédštinou, itaštinou a ojediněle se španělštinou a holandštinou.

Oproti starým tiskům se zřetelně navyšuje podíl duplikátů a multiplikátů, kterých je neuvěřitelných 39,3 %. U tisků z 90. let 19. století je dokonce více multiplikátů než jednotlivých titulů. Dalším charakteristickým znakem novodobé části fondu je výrazný výskyt separátů a zvláštních otisků příspěvků z časopisů či sborníků (asi 20 %). Objevují se též jejich konvoluty (III 136, III 210, III 289, III 371). Ojediněle se lze setkat s výstřižky článků na pokračování z novin a časopisů (III 260, III 332). V rámci této části fondu se běžně vyskytují jednotlivá čísla či ročníky časopisů včleněné do souboru kvůli vybraným článkům, které obsahují. Ucelené řady periodik se zde však nenachází. Výjimku v tomto případě představuje pouze časopis *Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde* z let 1836 až 1909, jehož všechny svazky byly opatřeny jednotnou polokoženou vazbou (II 283).

Jádro novodobých tisků tvoří odborné historické spisy různého rozsahu z pera předních historiků dané doby, které pojednávají vesměs o osobnosti Albrechta z Valdštejna, jeho době nebo třicetileté válce. Mezi nejvíce zastoupené autory patří historici z německy mluvících zemí, jako jsou např. Friedrich Emanuel von Hurter (1787–1865), Friedrich Christoph Förster (1791–1868), Karl Gustav Helbig (1808–1875), Julius Otto Opel (1829–1895) a již zmínovaný Hans von Zwiédineck-Südenhorst. Z autorů působících v českých zemích je třeba na prvním místě uvést Hermanna Hallwicha (1838–1913) s jeho 32 tituly, z nichž šest je rozsáhlejších. Kromě něho vynikají rovněž Antonín Gindely (1829–1892), Edmund Schebek (1819–1895), František Dvorský (1839–1907) a Karl Siegl (1851–1943). K dispozici jsou též hojně edice historických pramenů, především korespondence a paměti. Již menší celek představují tisky vzniklé v souvislosti s konáním valdštejnských slavností v Chebu a Mostě v první polovině 20. století. Výjimečně se lze také setkat s aukčními a výstavními katalogy. Spíše okrajové místo zaujímá umělecká literatura inspirovaná osudy Albrechta z Valdštejna. Jedná se zejména o divadelní hry, byť je zastoupená i próza s poezií. Nejfrekventovanějším autorem této skupiny je výše uvedený Friedrich Schiller. Kromě jeho dramatické tvorby bylo pamatováno i na historickou.

Do nastíněného přehledu příliš nezapadá cenný soubor tištěných oznámení, tři úmrtních a jednoho svatebního, z let 1813 až 1818, jež se týkají členů rodu Valdštejnů (II 289). K nim je přiloženo jedno starší, ve kterém informuje litoměřický biskup Emanuel Arnošt z Valdštejna (1716–1789), že 1. října zemřel a 3. října bude pohřben jeho bratr, generál polní strážmistr Antonín Albrecht z Valdštejna (1714–1781).

Z relativně pestrých provenienčních záznamů vyplývá, že se do sbírky dostala řada knih z pozůstalosti některých historiků věnujících se Albrechtovi z Valdštejna. Kromě jmen zmínovaných v souvislosti se starými tisky se to týká zejména Edmunda Schebka, Hermanna Hallwicha a pravděpodobně Julia Otty Opla. Nejčastěji se však v knihách objevuje podpis Josefa Ermera, valdštejnského pokladního ředitele. Právě u 12 svazků z let 1862–1898 lze prokázat spojení s jeho osobou. Není ale příliš bývalých vlastníků, jejichž exlibris by se našlo zároveň ve více svazcích. Oproti starým tiskům se ve větší míře objevují věnování od autorů buď jejich kolegům, nebo příslušníkům valdštejnského rodu. Jako příklad může posloužit konvolut dvou čísel jednoho časopisu obsahujících Hallwichovy příspěvky, na jehož přední přidešti si vlastník Edmund Schebek nalepil vystřižené věnování od autora z roku 1877 (III 137). Hallwich rovněž napsal dne 4. července 1880 věnování do své dvousvazkové publikace *Wallensteins Ende* z roku 1879 Arnoštu Karlovi z Valdštejna (III 108). Nově se v některých knihách ze 70. až 90. let 19. století sporadicky objevují vlastnické vpisky samotných Valdštejnů. Týká se to Josefa

z Valdštejna (1824–1905), mladšího bratra Arnošta Františka (III 285, II 196, II 198), a Josefiny z Valdštejna (1877–1941), dcery Arnošta Karla z prvního manželství (III 307, III 138). Františka Thun-Hohenstein (1852–1894) si do své knihy poznamenala, že ji 14. září 1883 obdržela od svého manžela Arnošta Karla z Valdštejna (III 126).

ZÁVĚR

Valdštejniana v Knihovně Národního archivu představují úzce tematicky profilovanou sbírku knih souvisejících s osobou Albrechta z Valdštejna a třicetiletou válkou v širším slova smyslu, které se po zkonfiskování majetku Valdštejnů nacházely na zámku v Doksech. Jednalo se zejména o podvojnou signaturu A moderní zámecké knihovny a signaturu A knihovny zámeckého archivu. Kromě toho bylo do souboru včleněno i větší množství neoznačených svazků, čímž v mnoha případech přibýly duplikáty či případně i multiplikáty. Na obsahovém složení celku je možné sledovat snahu zámeckých pánů, zejména Arnošta Františka z Valdštejna, vybudovat jakési badatelské centrum pro zmíněnou problematiku obsahující jak tištěné prameny, tak sekundární literaturu. Tato činnost kulminovala právě v 70. až 90. letech 19. století. Význam valdštejnian spočívá v souboru jako celku, který je svým způsobem jedinečný.

WALLENSTEINIANA FROM THE CASTLE OF DOKSY IN THE LIBRARY OF THE NATIONAL ARCHIVES

Summary: At the Doksy castle, which was owned by the Wallensteins between 1680 and 1945, there were three libraries at the time of its confiscation: historical (17,800 volumes), modern (6,000 volumes) and the reference library of the castle archive. After the castle has been confiscated, modern fiction and magazines were sold to the antiquarian bookshop. Five groups were created from the remaining books (historical writings, cartographic documents, materials with musical themes, the Wallensteiniana and the rest), which were distributed to chosen institutions, especially in 1948. The collection concerning Albrecht of Wallenstein and the Thirty Years' War was finally acquired by the Archive of the Ministry of the Interior. The archives and graphics were included in the fond 'Valdštejniana', and the fond 'Knihovna Valdštejnská (torzo)' was created from books and small prints in the archive library. It is currently administered by the Library of the National Archives in Chodovec and consists of 5 volumes of manuscripts, 287 volumes of old prints and 962 volumes of prints from the 19th and the first half of the 20th century. Of the document languages, German predominates significantly. The most valuable part of the collection are the so-called leaflets from the Thirty Years' War.

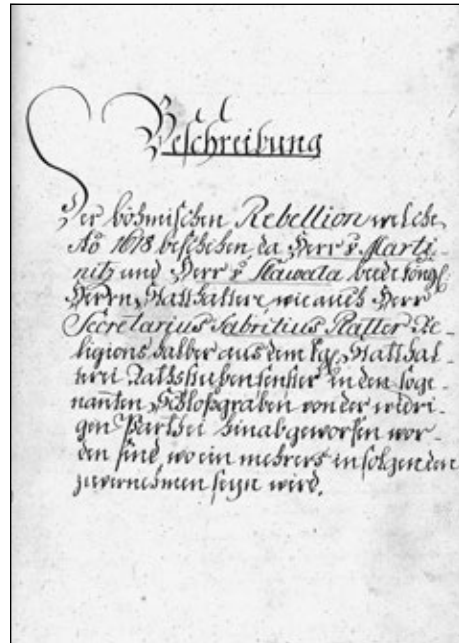
Key words: castle libraries Doksy, Library of the National Archives, old printed books, 19th and 20th century prints, Albrecht of Wallenstein, The Thirty Years' War

PhDr. Pavel Trnka, Ph.D. (* 1983)

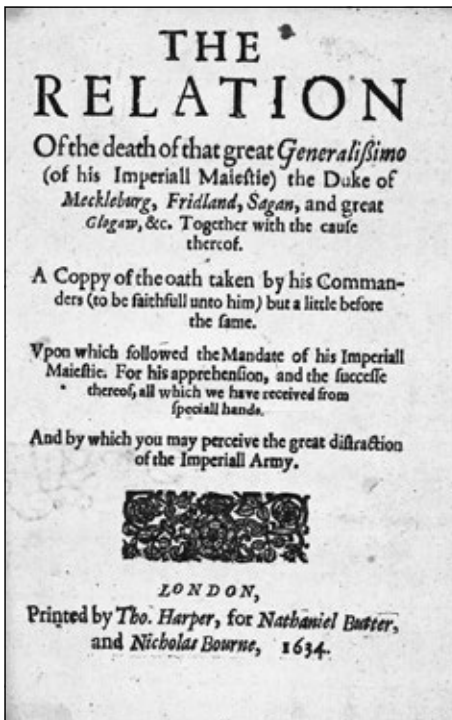
Správce historických fondů a starých tisků v Knihovně Národního archivu. Zaměření na písemnosti a správu klášterů, dějiny knihoven, kněze maltézského řádu a zlomky středověkých rukopisů.

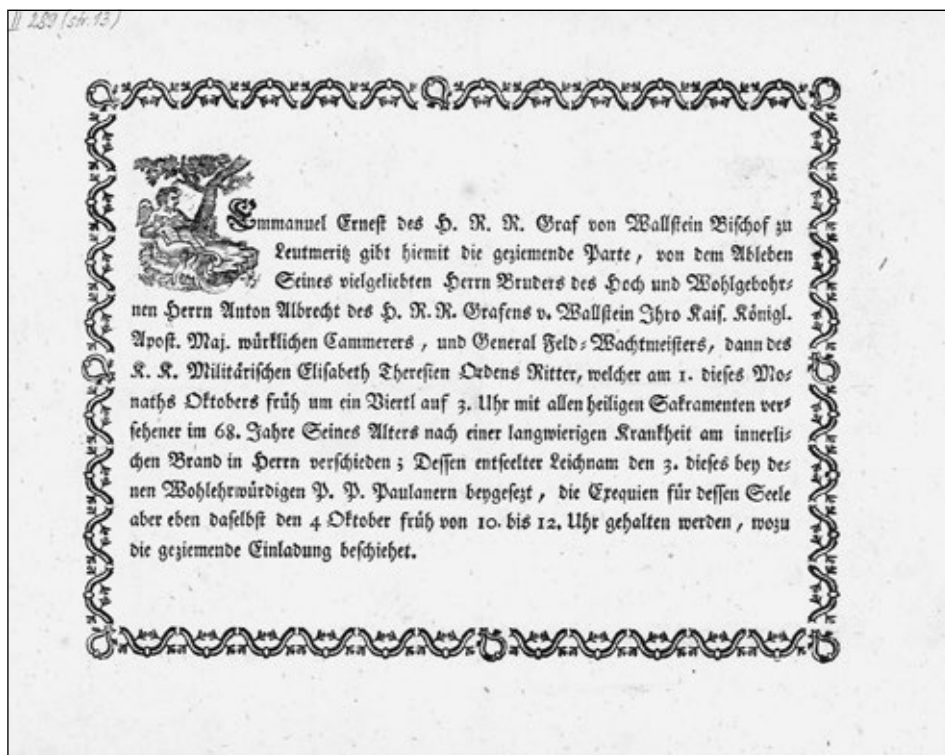
Obrázek č. 1: Portrét Albrechta z Valdštejna v Lundorpově Heldenbuchu z roku 1629 – KNA, Knih.Vald., I 7 (A 9).

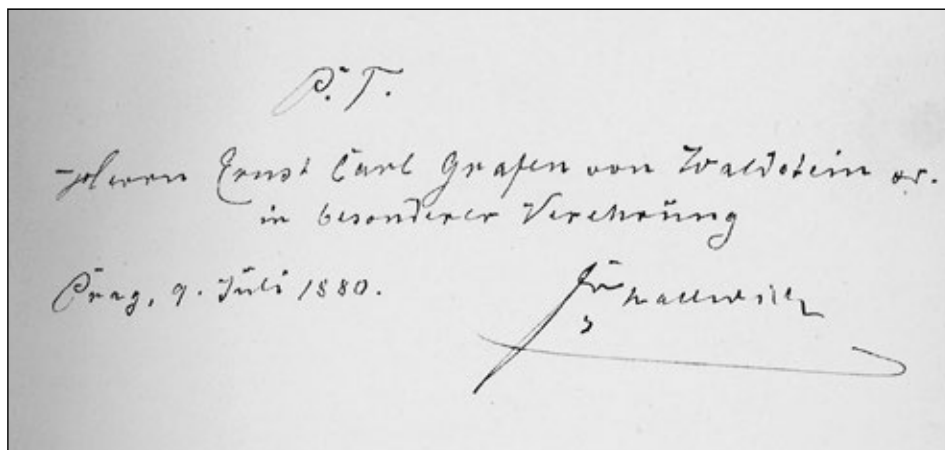
Obrázek č. 2: Titulní list rukopisu 18. století s popisem českého stavovského povstání od Jaroslava Bořity z Martinic – KNA, Knih.Vald., II 20.

Obrázek č. 3: Titulní list zprávy o zavraždění Albrechta z Valdštejna vytištěné v Londýně roku 1634 – KNA, Knih.Vald., I 12 (A 14).

Obrázek č. 4: Tištěné oznámení o úmrtí Antonína Albrechta z Valdštejna z roku 1781 – KNA, Knih. Vald., II 289

Obrázek č. 5: Věnování Hermanna Hallwicha Arnoštu Karlovi z Valdštejna z roku 1880 – KNA, Knih. Vald., III 108/1 (A 98/1)